

**BÖLCSŐDÉK ÉS ÓVODÁK KÖZÖS INTÉZMÉNYKÉNT TÖRTÉNŐ MŰKÖD-
TETÉSE**

Egy kérdőíves kutatás eredményei

**Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes
Korintus Mihályné dr.
2009. május**

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ
2. EREDMÉNYEK
 - 2.1. Települések
 - 2.2. Intézmények
 - 2.3. Létszámok
 - 2.4. Tárgyi feltételek
 - 2.5. Ingyenes étkezés
 - 2.6. Sajátos nevelési igényű gyermekek
 - 2.7. Speciális szakemberek
 - 2.8. Közös működés jellemzői
 - 2.9. Jellemző együttműködési formák
 - 2.10. Család-intézmény kapcsolata
 - 2.11. Alapellátáson túli szolgáltatások
3. ÖSSZEGRZÉS

Mellékletek

1. BEVEZETŐ

A bölcsődés korú gyermekek óvodában történő ellátása többéves múltra tekint vissza. Az ellátási formát maga az élet hozta létre, az okok között szerepel az új szakmai elképzelések megvalósítására törekvés, a gyermeklétszám csökkenés következtében veszélybe kerülő óvodai férőhelyek megmentésével próbálkozás és az, hogy a szolgáltatáshiányos településeken a 3 évesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátását másképp nem tudják biztosítani.

Az első módszertani javaslat 2007. június 18-ai keltezésű¹. A közös intézményként történő működésre vonatkozó, a bölcsődei és az óvodai szakterület által közösen megfogalmazott módszertani ajánlás 2008. novemberében született meg². Szemléletének alapja: a két intézménytípus értékeinek és szakmai önállóságának megőrzésére, az együttműködésre építés a két korosztály sajátosságaihoz igazodó, de egyfajta koherenciára törekvő ellátási forma kidolgozásával. Ez a módszertani ajánlás egyben állásfoglalás is a mind az óvodapedagógia, mind a bölcsődei nevelés-gondozás szakemberei által kifogásolhatónak tartott korábban kialakított óvodai mini-csoportokat illetően.

2009. áprilisában a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet kérdőíves vizsgálatot végzett a közös intézményként működő bölcsődék és óvodák körében.

A kutatás a TÁMOP 5.2.1. kiemelt projekt keretében folyt. A kérdőív a Szociális és Munkaügyi Minisztérium felkérésére és a MTA GYEP javaslatainak figyelembevételével készült.

A kutatás célja: adatgyűjtés a közös intézményként működő bölcsődékről-óvodákról.

Feltételezésünk szerint a kutatás eredményei segítséget jelenthetnek

- bizonyos szakmai, szakmapolitikai kérdések végiggondolásában,
- a közös óvoda-bölcsőde intézmények módszertanának differenciáltabb kidolgozásában
- további kutatások tervezésében.

¹ Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes: Javaslat a bölcsőde-óvoda integrációhoz – a bölcsőde oldaláról. Kézirat.

² Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes – Dr. Bakonyi Anna: Bölcsőde-óvoda közös (összevont) intézményként történő működtetése. Bp. 2008. november

A kérdőív 3 kérdéscsoportot tartalmaz:

1. Általános jellemzők: a 3 év alatti és a 3-6 éves korú gyermekek száma, aránya, napközbeni ellátásuk lehetőségei.
2. Az óvodás korúak ellátására vonatkozó kérdések. Ezeket az óvoda vezetője válaszolta meg.
3. A bölcsődés korúak ellátására vonatkozó kérdések. Ezeket a bölcsődei csoport vezetője töltötte ki.

A 2. és a 3. kérdéscsoportban mindkét korosztályra vonatkozóan ugyanazokat a kérdéseket tettük fel az összehasonlíthatóság érdekében. 2005-től kezdődően 4 évet vizsgáltunk a tendenciák feltárhatósága végett.

Több kérdés vonatkozott a bölcsődei csoport és az óvodai csoportok közötti együttműködésre is, mind az óvodai oldalról, mind a bölcsődei oldalról nézve.

A kérdőív témájából fakadóan zömében zárt kérdéseket tartalmazott. A véleményt kérő kérdésekre többnyire 5-fokú skálán vártuk a választ. Néhány nyitott kérdést is feltettünk a vélemények, gondolatok, javaslatok megfogalmazásának segítése céljából.

A kérdőívet az ország valamennyi regionális bölcsődéjének elküldtük, segítségüket kérve a területükön működő közös intézmények felé történő továbbításban. Vizsgálatunk így az egész országra kiterjedt, mintánk azonban nem reprezentatív. Összesen 45 kérdőívet kaptunk vissza feldolgozható formában, a továbbiakban az ezekben megfogalmazottakat elemezzük.

2. A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT NÉHÁNY FONTOSABB EREDMÉNYE

2.1. Települések

A vizsgálatunkban 45 helyről érkezett vissza kitöltött kérdőív. 42 településről, és Budapest három kerületének 1-1 intézményéből. A települések zöme, közel egyenlő arányban a 2-4999, illetve a 5-9999 lélekszámú kategóriába tartozik (1. sz. tábla). A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből szerepel a legtöbb település a mintában (6), egyetlen településről sincs információnk Fejér, Tolna és Somogy megyéből.

1. sz. tábla: *Települések lakosságának száma*

Lakosság szám	Települések száma a mintánkban
- 499	0
500-999	1
1000-1999	4
2000-4999	16
5000-9999	13
10000-19999	6
20000-49999	1
50000-99999	
100000-	
Budapest	3 kerület

A településeknek nagy a szórása a tekintetben, hogy mióta működik bölcsődei csoport az óvodában. A legkorábbi 1976 óta a budapesti Bimbó úti intézményben, a legutóbbi pedig 2009 óta Tarnaméra-Zaránkon. A közbenső években 1-2 ilyen kezdeményezés indult, de igazi fellendülésük 2007 óta tapasztalható. Abban az évben a mintánkban szereplő 45 hely közül 9-ben, 2008-ban pedig 7-ben hoztak létre bölcsődei csoportot.

2.2. Intézmények

Budapest három kerületében egy-egy (magán?) intézmény töltötte ki a kérdőívet, amelyek nem szolgáltatnak adatokat a kerületek egészére vonatkozóan. Az összes beérkezett kérdőív (45) közül negyven válaszadó töltötte ki az iskoláskor előtti korosztály napközbeni gyermekellátási lehetőségeire vonatkozó kérdést. Csupán három jelezte, hogy a településen nincs bölcsőde, de közülük is kettőben korábban volt, csak megszűnt. Az említett két helységen kívül, még két helyen válaszolták, hogy korábban szüntettek meg bölcsődét, de jelenleg is van még működő bölcsőde.

Családi napközi mindössze két településen (Kecel és Mindszent) működik.

A vizsgálati mintánkban tehát jellemzően olyan 2000-10000 közti lélekszámú településeken alakítottak ki bölcsődei csoportot óvodában, ahol egyébként bölcsőde is működik, vagyis, nem hiányzó ellátási formát pótolnak ilyen módon, hanem a háromévesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátása iránti igény növekedését igyekeztek kielégíteni. Fontosnak tartják tehát a napközbeni gyermekellátás biztosítását.

A megadott adatok alapján átlagosan 15,5 férőhelyet alakítottak ki, az átlagosan 176,8 óvodai férőhely mellett. Az óvodai férőhelyek átlagát azonban óvatosan kell kezelnünk. Óvodák esetében nem ritka, hogy több helyen működnek ún. tagóvodák egy szervezeti egységbe integrálva, tehát a megadott férőhelyszám esetenként ezt a helyzetet tükrözheti és nem a bölcsődei csoporttal egy épületben lévő óvodai férőhelyek számát. Nem jellemző ugyanis, hogy 120 férőhelyesnél, nagyobb óvodák működjenek. Vizsgálatunk szempontjából kérdéses tehát, hogy az adatok arra az adott intézményre vonatkoznak, ahol bölcsődei csoportban látják el a háromévesnél fiatalabb gyermekeket, vagy több óvodai épületre, netán a település összes óvodájára, ha azok mind egy összesített intézményként működnek. (Ennek ellenére a szakmai együttműködés főbb jellemzőire vonatkozóan értékes információkat kaptunk, erről bővebben ld. későbbi fejezeteket). A jobb értelmezhetőség érdekében ezért két részre bontottuk a mintánkat: azokra a településekre, ahol az óvodai létszám 125-nél nagyobb a kérdőív adata szerint (mostantól „tagóvodás”), illetve azokra, ahol ez a szám alacsonyabb („közös”). Ily módon nagyobb eséllyel tudunk következtetni az egy épületen belül működő óvoda és bölcsőde működési feltételeire. A „tagóvodás” minta esetében átlagosan 247 óvodai férőhely mellett, átlagosan 16 bölcsődei férőhelyet működtetnek. A „közös” mintánál átlagosan 70 óvodai férőhellyel átlagosan 15 bölcsődei férőhely működik egy épületben. A megadott létszámokból azonban nem arányosíthatjuk a bölcsődés és óvodás gyermekek számát, hiszen azt is tudjuk, hogy egy kivétellel bölcsőde is található a településeken, de azokra vonatkozó adataink nincsenek.

2.3. Létszámok

A mintánk „tagóvodás” intézményeiben tehát átlagosan 247 óvodai férőhelyen 221 gyermeket neveltek 10 csoportban, míg a bölcsődei csoportokban az átlagosan 16 férőhelyen 28 gyermek volt a megadott adatok alapján. A „közös” mintánál az átlagosan 70 óvodai férőhelyen 67 gyermek volt 3 csoportban, és az átlagosan 15 férőhelyes bölcsődei csoportokban 18 gyermeket láttak el. Mindkét alminta esetében nagy a szórás is, a legkisebb bölcsődés létszám 10, a legnagyobb pedig 76 a „tagóvodás” mintában, és ugyancsak 10, ill. 55 a „közös” mintában. Igaz, ez utóbbi esetben 58 férőhelyre vonatkozóan.

Az óvodában működő óvodai csoportok és a beíratott óvodás és bölcsődés gyermekek számának átlagai:

Nevelési év	Óvodai csoportok száma		Óvodás beíratott gyermekek száma		Bölcsődés beíratott gyermekek száma	
	tagóvodás	közös	tagóvodás	közös	tagóvodás	közös
2005/2006	10,5	3,4	229	71,3	28	19
2006/2007	10,3	3,4	223	70	29	18,5
2007/2008	10	2,9	219	65	30	16,5
2008/2009	10	2,7	213	62	25	19
főátlag	10	3,1	221	67	28	18,2

Mivel a hatályos rendeleti előírások értelmében egy bölcsődei csoportba 10 gyermek vehető fel, és a feltöltöttség max. 120 %-os lehet (ez 12 gyermeket jelent csoportonként), feltételezhető, hogy egyes intézményekben több bölcsődei csoport is működik. Főleg azokon a településeken lehet ez valószínű, ahol több tagintézmény működik külön épületekben. Kevésbé kívánatos helyzetet jelentene, ha egy bölcsődei csoportba vettek fel több, mint 12 gyermeket. Ez egyébként jogszabályellenes. Kérdéses, hogy a 18-20 főt meghaladó igény esetén nem kellene-e a fenntartónak bölcsőde létesítésében gondolkodnia? Bár kétségtelen, hogy az óvodában működő bölcsődei csoport jóval gazdaságosabb megoldás.

Az óvodások kb. 9 százaléka csak félnapos ellátásban részesül. Bölcsődésekre vonatkozóan ez a kérdés irreleváns.

Egy óvodapedagógusra átlagosan 10,7 gyermek jut a „tagóvodás” intézményekben, és 10,3 a „közös” intézményekben. Ez az arány megfelel az országos adatoknak.³ Egy bölcsődei gondozóra átlagosan 8,48 gyermek jut a „tagóvodás” almintában, és 7,3 gyermek a „közös”-ben. A 2007. évi statisztikai adatok alapján 32010 gyermeket 5 576 beosztott gondozónő látott el, vagyis: 5,7 gyermek jutott egy gondozónőre. A vizsgált közös intézmények mutatói tehát rosszabbak az országos átlagnál⁴. Az óvodapedagógusi munkakörben foglalkoztatottak mind szakképzettek, míg a bölcsődei gondozónői munkakörben foglalkoztatottak közül 70% körüli a szakképzettek aránya. A 2007. évi statisztika alapján az 5 576 beosztott gondozónő közül 4 989 szakképzett, vagyis a szakképzettek aránya 89,4 %⁵. A vizsgálati mintánkban tehát jóval alacsonyabb a bölcsődés gyermekekkel

³ Halász Gábor és Lannert Judit 2006 (szerk): Jelentés a magyar közoktatásról 2006. Országos Közoktatási Intézet, Bp. 543. old.

⁴ Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató a gyermek- és ifjúságvédelemről, 2007. SZMI és SZMM, Kézirat

⁵ Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató a gyermek- és ifjúságvédelemről, 2007. SZMI és SZMM, Kézirat

dolgozó szakképzett gondozónők aránya az országos adatoknál. Ugyanakkor közülük 28% óvodapedagógusi végzettséggel rendelkezik.

2.4. Tárgyi feltételek

A közös intézményben lévő ellátások működési körülményeiről való vélekedés feltérképezése kiterjedt a környezeti feltételekre is. Mind a bölcsődei, mind pedig, az óvodai válaszadók pontozással értékelték saját munkaterületük tárgyi feltételeit (ahol az 1=nagyon gyenge, az 5=nagyon jó, teljes mértékben megfelelő). Az átlagokat a 2. sz. tábla mutatja.

Gyakorlatilag nincs eltérés az óvodai és a bölcsődei főátlag⁶ között (4,09 és 4,08), mondhatjuk tehát, hogy összességében hasonlóan ítélik meg körülményeiket. Ugyanakkor, feltételezhető, hogy általában nincsenek meg a feltételek azoknál a tételknél, ahol a leggyakrabban nem válaszoltak („nincs válasz”). Ezek közé tartozik a kinti alvás, a terasz, a pancsoló, a fejlesztő helyiség berendezése és a pelenkázás a bölcsődei csoportoknál, valamint a tornaterem, és szintén a pancsoló és a fejlesztő helyiség berendezése az óvodai részekenél.

2. sz. Tábla Tárgyi feltételek átlagai

	Óvodai	Bölcsődei
Csoportszoba alapterülete	4,32	4,47
Csoportszoba bútorzata	4,18	4,20
Csoportszobai játékészlet	4,39	4,25
A gyermekek által használt edények	4,2	4,42
Az alvás feltételei	4,14	4,53
Kint alvás		3,25 több a „nincs válasz”
A fürdőszoba	3,98	4,16
A tornaterem	4,13 a fele „nincs válasz”	

⁶ A főátlag az egyes kérdésekre adott válaszok átlagának az átlaga, amely azt mutatja, hogy összességében hogyan értékelték az óvodai és a bölcsődei kérdőívek válaszadói a környezetüket.

Terasz		3,46 a fele „nincs válasz”
Udvar / udvarrész mérete, árnyékossága	4,34	3,93
Udvar /udvarrész felszereltsége (kinti játékok, homokozó	3,93	3,93
Pancsoló	3,58 több a „nincs válasz”	3,63 több a „nincs válasz”
Fejlesztő helyiség berendezése	3,83 néhány a „nincs válasz”	4,27 több a „nincs válasz”
A gyermekek számára biztosított textília		4,31
Pelenka		4,28 a fele „nincs válasz”
Élelmezés		4,16
Főátlag (átlagok átlaga)	4,09	4,08

A megfelelőségről alkotott vélemények rangsorában jelentős különbségeket tapasztalhatunk (3. tábla). Az óvodai válaszadók rangsorában az átlagnál jobbnak gondolt tárgyi feltételek tekintetében az első három helyen olyan tételleket találunk, amelyek elsősorban a gyermekek tevékenységéhez kapcsolhatók. A legmegfelelőbbnek tehát a csoportszobai játékkészletet, az udvar méretét és árnyékosságát, és a csoportszoba alapterületét találták. A bölcsődei válaszadók ezzel szemben elsősorban nem a gyermekek játékához kötődő tételleket gondolták a legmegfelelőbbnek. Az ő értékelésükben az alvás feltételei, a csoportszoba alapterülete és a gyermekek által használt edények szerepelnek az első három helyen. Ugyancsak érdekes, hogy a rangsorukban az utolsó két tétel (terasz és a kint alvás) egy sajátosan bölcsődei gyakorlathoz, a gyermekek kinti, teraszon való altatásához kapcsolódik. Ezek szerepelnek azok közt a tételek közt is, amelyekről megállapítottuk, hogy a sok „nincs válasz” valószínűleg azt jelzi, hogy nem voltak meg ezek a feltételek. Elég nagy biztonsággal mondható tehát, hogy a mintánkban szereplő bölcsőde-óvoda közös intézményekben nem, vagy nem megfelelően biztosítják a kinti altatást, a bölcsődei ellátásnak ezt a szakmai feltételét.

3. Tábla: Megfelelőségi rangsor

Óvodai rangsor	Bölcsődei rangsor
1. csoportszobai játékkészlet	1. alvás feltételei
2. udvar mérete, árnyékossága	2. csoportszoba alapterülete
3. csoportszoba alapterülete	3. gyermekek által használt edények
4. gyermekek által használt edények	4. gyerek textília
5. csoportszoba bútorzata	5. pelenka
6. alvás feltételei	6. fejlesztő helyiség berendezése
7. tornaterem	7. csoportszobai játékkészlet
8. fürdőszoba	8. csoportszoba bútorzata
9. udvar felszereltsége	9. fürdőszoba / élrelmezés
10. fejlesztő helyiség berendezése	10.
11. pancsoló	11. udvar mérete, árnyékossága / udvar felszereltsége
	12.
	13. pancsoló
	14. terasz
	15. kint alvás

2.5. Ingyenes étkezésben részesülő gyermekek száma:

Az ingyenes étkezés igénybe vétele az ellátott gyermekek szociális helyzetének egyik fontos jellemzője.

4. tábla: Ingyenes étkezésben részesülő óvodások aránya

Nevelési év	Hány intézmény	Ez az intézmények hány %-a N=45	Átlagosan hány gyermeket	Ez az átlag gyermekszám hány %-a ⁷
2005/2006	35	77,7 %	70	45,1 %
2006/2007	37	82,2 %	62	40,0 %
2007/2008	38	84,4 %	63	40,6 %
2008/2009	38	84,4 %	61	39,3 %

⁷ Ez az adat a csoportonkénti átlag gyermeklétszámhoz viszonyított relatív gyakoriságot adja meg

5. tábla: Ingyenes étkezésben részesülő bölcsődések aránya (N=45)

Nevelési év	Hány intézmény	Ez az intézmények hány %-a N=45	Átlagosan hány gyermeket	Ez az átlag gyermekszám hány %-a ⁸
2005/2006	18	40,0 %	7	35,0 %
2006/2007	19	42,2 %	4	20,0 %
2007/2008	28	62,2 %	4	20,0 %
2008/2009	29	64,4 %	5	25,0 %

Az óvodások között minden egyes vizsgálati évben jóval magasabb, legalább 10-esetként 20 %-kal magasabb az ingyenes étkezésben részesülő gyermekek aránya, mint a bölcsődéseknél. (Óvodásoknál a relatív gyakoriság 40 % körüli, bölcsődéseknél ez a vizsgálat első évének 35 %-os gyakoriságát leszámítva 20-25 %-ra esett vissza). Az óvodások jóval magasabb aránya nyilvánvalóan magyarázható részint a családtámogatási rendszer jellemzőivel, részint pedig azzal, hogy az óvodás kor utolsó szakasza a tankötelezettség kezdete is. Ez az eredmény megerősíti azt a szakirodalomból, korábbi vizsgálatokból ismert tényt, hogy a súlyosan / halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek viszonylag későn kerülnek be az ellátórendszerbe, ami a hátrányaikat tovább növeli.

Egy másik kirajzolódó tendencia szerint azoknak az intézményeknek a száma, melyekben van ingyenes ellátásban részesülő bölcsődés korú gyermek is, a vizsgált 4 éves periódus második felében ugrásszerűen megnőtt: A kezdeti 40-42 %-ról 62-64 %-ra. Az ingyenes ellátásban részesülő gyermekek relatív gyakoriságának változásánál ez a tendencia nem tapasztalható, valószínűsíthetően egyes kiugró esetek növelhették a bölcsődéseknek ingyenes ellátást nyújtó intézmények számát, vagyis: a bölcsődei ellátás biztosítása a rászoruló családok számára jelentős anyagi segítség gyermekeik nevelésében.

Az ingyenes étkezésben részesülő gyermekek számának alakulásában felfedezhető tendenciák felhívják a figyelmet arra, hogy a hátrányos helyzet csökkentése érdekében a gyermek intézménybe történő felvétele során más prioritások alkalmazása szükséges, a felvétel semmiféleképpen nem köthető a szülők munkavállalásához. Az ún. „deprivációs” ciklus megtörésének egyik leghatékonyabb eszköze lehet a hátrányos helyzetű gyermekek nevelésébe való bekapcsolódás.

2. 6. Sajátos nevelési igényű gyermekek ellátása

⁸ Ez az adat a csoportonkénti átlag gyermeklétszámhoz viszonyított relatív gyakoriságot adja meg

6. tábla: SNI-s óvodások aránya

Nevelési év	Hány intézmény	Ez az intézmények hány %-a N=45	Átlagosan hány gyermeket	Ez az átlag gyermekszám hány %-a ⁹	Hány intézményben nincs fejlesztés
2005/2006	25	55,5 %	7	4,5 %	3
2006/2007	30	66,6 %	4	2,5 %	5
2007/2008	29	64,4 %	4	2,5 %	6
2008/2009	30	66,6 %	4	2,5 %	4

7. tábla: SNI-s bölcsődések aránya

Nevelési év	Hány intézmény	Ez az intézmények hány %-a N=45	Átlagosan hány gyermeket	Ez az átlag gyermekszám hány %-a ¹⁰	Hány intézményben nincs fejlesztés
2005/2006	2	4,4 %	2	10,0 %	1
2006/2007	4	8,8 %	1	5,0 %	3
2007/2008	1	2,2 %	1	5,0 %	1
2008/2009	3	6,6 %	3	15,0 %	2

A vizsgált időszak elejéhez képest jelentősen, 11 %-kal bővült a sajátos nevelési igényű óvodások ellátását vállaló intézmények száma, és a későbbiekben ezen a szinten marad, miközben abszolút számot tekintve az ellátott gyermekek száma jelentősen folyamatosan csökken az egész periódus folyamán. A feladatra vállalkozó intézmények 12,0 %- 20,6 %-ában nincs gyógypedagógiai fejlesztés, fejlesztő felkészítés az SNI-s gyermekeknek. Ez azt jelenti, hogy lényegében csak napközbeni ellátást, felügyeletet tudják biztosítani.

Bölcsődés korúak esetében nagyon kevés intézmény (2-8 %-uk) vállalkozik a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására.

A kérdőív adataiból nem állapítható meg, hogy ez a különbség mivel magyarázható: feltételezzük, hogy az óvodáknak a bölcsődés korosztály ellátása jelentős többlet terhelést jelent, így a sajátos nevelési igényű gyermekek fogadására, fejlesztésére sokkal kevesebb helyen van kapacitás, vagy a sajátos nevelési igényű gyermekekkel inkább otthon maradnak a szülők az első életévekben, kevésbé igénylik a napközbeni ellátást? Ahol viszont vállalkoznak a feladat ellátására, ott relatíve magas (5-15 %) az SNI-s gyermekek aránya. Az óvodás korosztályhoz képest lényegesen magasabb a korai fejlesztésben nem részesülők aránya,

⁹ Ez az adat a csoportonkénti átlag gyermeklétszámhoz viszonyított relatív gyakoriságot adja meg

¹⁰ Ez az adat a csoportonkénti átlag gyermeklétszámhoz viszonyított relatív gyakoriságot adja meg

ami azért is nehezen magyarázható, mert nyilván az óvodások körében az intézményben van fejlesztés.

Nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy utasítottak-e el az egyes intézmények sajátos nevelési igényű gyermek jelentkezését, és a jelen kutatás nem vizsgálta azt sem, hogy az adott településen más intézmény biztosít-e fejlesztő foglalkozásokat a sajátos nevelési igényű gyermekek számára.

2.7. Speciális szakemberek jelenléte

A sajátos nevelési igényű gyermekek ellátása és a családok igényeihez igazodó szolgáltatások működtetése speciális szakemberek foglalkoztatását igényli. A speciális szakemberek alkalmazása azonban feltételezi részint a szakember, részint az alkalmazásához szükséges pénzügyi feltételek meglétét.

8. tábla: Speciális szakemberek az óvodások ellátásában: N = 45

	igen	Nem	Nincs adat
Fejlesztő pedagógus	34 (75,5%)	4 (8,8 %)	7 (15,5 %)
pszichológus	13 (28,8%)	18 (40,0%)	14 (31,1%)
logopédus	36 (80,0 %)	5 (11,1 %)	4 (8,8 %)
pedagógus	22 (8,8 %)	7 (15,5 %)	16 (35,5 %)

9. tábla: Speciális szakemberek a bölcsődések ellátásában: N = 45

	igen	Nem	Nincs adat
Fejlesztő pedagógus	6 (13,3 %)	24 (53,3 %)	15 (33,3 %)
pszichológus	4 (8,8 %)	24 (53,3 %)	17 (3,7 %)
logopédus	9 (20,0 %)	21 (46,6 %)	15 (33,3 %)
pedagógus	6 (13,3 %)	21 (46,6 %)	18 (40,0 %)

Az óvodai részlegben a speciális szakemberek alkalmazása lényegesen magasabb, mint a bölcsődei csoportokban. Különösen érvényes ez a fejlesztő pedagógusok (75,5 %) és a logopédusok (80,0 %) vonatkozásában (ez utóbbi adatot a szakmai elvek is nagy mértékben magyarázzák, miszerint a beszédfejlődés nem kielégítő volta esetén kb. 4 éves kortól javasolt a logopédiai segítség). Az óvodások ellátásában pedagógusok alkalmazása az intézmények 8,8 %-ára jellemző, ami elenyé-

szó a fejlesztőpedagógusok vagy a logopédusok gyakoriságához képest. Erre magyarázatul szolgálhat az, hogy az óvodapedagógusok maguk is pedagógusok, igazából intézményi szinten nehéz azt a pedagógiai-módszertani többletet meghatározni, amivel egy módszertani munkatárs segíteni tudja a mindennapokat. A bölcsődés korosztály nevelésében ez jobban megragadható, hiszen a gondozónők képzésük során jóval kevesebb pedagógiát tanulnak, mint az óvodapedagógusok, és sokkal inkább „csak” neveléstant, vagyis: egy bizonyos gyakorlatorientált pedagógiai tantárgyat. Érdekes eredmény, hogy a bölcsődések ellátásában a legnagyobb gyakoriságot (20 %-ot) a logopédus alkalmazása érte el. Ez nem áll szinkronban a kisgyermekkorú beszédfejlődésről és a korrekció esedékességéről vallott szakmai elvekkel. Meglepően alacsony a pszichológus alkalmazásának gyakorisága: Az óvodások ellátásában az intézmények alig több, mint $\frac{1}{4}$ -e, a bölcsődések ellátásában kevesebb, mint 10 %-a alkalmaz pszichológust.

2.8. Közös intézményként való működés jellemzői

A közös intézményként való működésről is megkérdeztük mindkét felet. Mind a bölcsődei, mind pedig, az óvodai válaszadók pontozással értékelték az együttműködésre vonatkozó tételket (ahol az 1=nagyon gyenge, az 5=nagyon jó, teljes mértékben megfelelő).

Mivel ezt a típusú működést korábbi tapasztalataink szerint elsősorban a szükség hozta létre, feltételeztük, hogy a bölcsődei csoportokban dolgozók kedvezőtlenebbnek ítélik meg helyzetüket az óvodában, amit az alacsonyabb elégedettségi mutatók jelezhetnek. Az óvodai és a bölcsődei vélekedések főátlagának (4,51 és 4,42) összehasonlítása ezt megerősíti. (10. tábla). Összességében kevésbé megfelelőnek tartják az együttműködést a bölcsődei válaszadók. Ha az egyes tételekre adott értékelések átlagát nézzük, megállapítható, hogy míg az óvodai válaszadók mindkét rész szakmai önállóságát egyenlően igen jónak ítélik meg, a bölcsődei válaszadók jóval kevésbé elégedettek a számukra biztosított szakmai önállósággal, akár az óvodai válaszok átlagához, akár a saját maguk által megítélt óvodai szakmai önállósághoz viszonyítjuk. Mind az óvodai, mind pedig a bölcsődei oldalról nézve kevésbé kielégítő az együttműködés, hiszen egybevágó az egyes tételeknek a főátlagokhoz viszonyított elhelyezkedése. Az átlagnál kevesebb pontot kapott egymás nevelési programjának ismerete, az együttműködés és az adott helyzettel való megelégedettség.

10. sz. tábla: Közös intézményként működés jellemzőinek átlaga

	Óvodai átlag	Bölcsődei átlag
Szakmai önállóság biztosított - bölcsőde	4,98	4,91
Szakmai önállóság biztosított - óvoda	4,98	4,95
Óvodapedagógusok ismerik a bölcsődei nevelési programot	4,12	3,96
Gondozónők ismerik az óvodai nevelési programot	4,35	4,16
Bölcsődei és óvodai szakemberek együttműködése	4,49	4,36
Elégedett helyzettel	4,18	4,22
Főátlag (átlagok átlaga)	4,51	4,42

2.9. Jellemző együttműködési formák

A konkrét együttműködés formák előfordulási gyakoriságát tekintve elmondható, hogy a vezetői szinten és értekezleten történő egyeztetés és megbeszélés működik (11. sz. tábla). Az összesített adatok alapján minden intézményben ezek a leggyakoribbak, csakúgy, mint a gyermekek számára szervezett közös rendezvények. Hasonlóan egybevágó, hogy a legkevésbé gyakori mindkét ellátási forma esetében a hospitálások, közös szakmai rendezvények, és közös rendezvények szervezése a családok számára. Úgy látszik tehát, hogy nagyrészt elmaradnak, vagy csak ritkán fordulnak elő a nevelés következetességét folyamatosan lehetővé tevő szakmai együttműködések.

11. sz. tábla: Jellemző együttműködési formák gyakorisága

Óvoda				Bölcsőde		
Igen, gyakran	Nem	Nagyon ritkán		Igen, gyakran	Nem	Nagyon ritkán
44		1	Az intézmény működése szempontjából fontos kérdések megbeszélése vezetői szinten	42		3
42		3	Az intézmény működése szempontjából fontos kérdések megbeszélése értekezleteken	35	3	7
38	2	5	Nevelési programok egyeztetése			
17	7	21	Hospitálások	20	10	15
30	7	8	Közös szakmai rendezvények	28	8	9
39	2	4	Közös rendezvények a gyermekek számára	34	6	5
24	6	15	Közös rendezvények a családok számára	22	12	11

2. 10. Család-intézmény kapcsolata:

A családdal való kapcsolat formái és minősége a nevelés eredményessége szempontjából az egyik legfontosabb tényező. A család és az intézmény kapcsolatának számos formája van részint az intézményekre vonatkozó jogi és szakmai előírásoknak, részint pedig a helyi sajátosságoknak megfelelően. A kérdés az egyes lehetséges kapcsolattartási formák gyakoriságára kérdez rá. A gyakoriság ugyan nem minőségi mutató, de a magas gyakoriság (különösen a nem előírt kapcsolattartási formák esetén) eredményezhet nagyobb mértékű befolyást és jelezhet nagyobb sikerességet és erősebb érdeklődést is.

Hat kapcsolattartási lehetőséget soroltunk fel, és azt kértük a válaszolóktól, hogy 5-fokú skálán jelöljék az adott kapcsolattartási forma intézményükre jellemző gyakoriságát (az 5 jelölte a legnagyobb mértékű gyakoriságot, skálán kívüli válaszlehetőség jelezte, ha az adott kapcsolatforma nem fordul elő az intézményben).

Az alábbi táblázat az egyes kapcsolattartási formák relatív gyakoriságait mutatja be.

12. tábla: Az egyes kapcsolattartási formák gyakorisági rangsora

Sorrend (leggyakoribbtól haladva)	Bölcsőde	Átlagos gyakoriság	Óvoda	Átlagos gyakoriság
1.	Beszoktatás	4,86	Ünnepi rendezvények	4,70
2.	Ünnepi rendezvények	4,53	Beszoktatás	4,65
3.	Szülői érdekképviselő	4,28	Szülői érdekképviselő	4,43
4.	Családlátogatás	4,17	Családi programok	4,15
5.	Szülőcsoportos beszélgetés	3,77	Családlátogatás	3,81
6.	Családi programok	3,33	Egyéni fogadóóra	3,75
7.	Egyéni fogadóóra	2,36	Szülőcsoportos beszélgetés	3,72

Az átlagos különbségek szerint rangsoroló táblázat azonban félrevezető lehet: ha az átlagos gyakoriságokat vesszük alapul, akkor a különbségek lényegesen kisebbek, mint amit a sorrendiség sugall:

13. Tábla: Átlagos gyakoriság:

Átlagos gyakoriság: BÖLCSŐDE	Kapcsolattartási forma	Átlagos gyakoriság: ÓVODA
4,86	Beszoktatás	4,65
4,53	Ünnepi rendezvények	4,70
4,28	Szülői érdekképviselő	4,43
4,17	Családlátogatás	4,15
3,77	Szülőcsoportos beszélgetés	3,72

3,33	Családi programok	4,15
2,36	Egyéni fogadóóra	3,75

A családlátogatások átlagos gyakorisága mindkét korosztályra vonatkozóan azonosnak tekinthető, pedig a mögöttes szakmai érvek és lehetőségek jelentős mértékben különböznek: a bölcsődei nevelés-gondozás területén a beszoktatás előtti családlátogatás szinte „kötelezőnek” tekinthető (már amennyire ez fogalmazható így a személyiségi jogok védelmét figyelembe véve), az óvodai nevelésben pedig a törvényi előírások következtében „csak” javasolható. Feltételezhetően az egy intézményen belüli működés közelíti a két területet ebben a vonatkozásban.

Jelentős különbségek vannak a családi programok gyakoriságában. Az idősebb gyermekek számára valószínűleg többféle program szervezhető (pl. közös ajándékkészítés ünnepi alkalmakra, esetenként intézményen kívüli programok), ezeken a szülők jelenléte nem pusztán lehetőség, hanem nyilvánvaló segítség is.

Figyelemre méltó az egyéni fogadóórák gyakorisága közötti különbség is. A bölcsődei és az óvodai nevelés eltérő hagyományokkal rendelkezik ezen a területen, valószínűsíthetően ebből fakad a különbség.

Az óvodások esetében az ünnepi rendezvények gyakorisága a legnagyobb. Az óvodai nevelés területén az ünnepi rendezvényeknek igen nagy hagyománya van (Anyák Napja, Mikulás, Gyermeknap, születésnapok, stb.). Az, hogy a bölcsődések esetében az ünnepi rendezvények gyakorisága kevéssel múlja alul az óvodásokra vonatkozó adatokat, arra enged következtetni, hogy az ünnepélyek hagyománya erősen intézmény-specifikus is: egy-egy ünnepi alkalmat akár intézményi szinten közösen, akár csoportonként, de az intézmény valamennyi csoportjában megünnepelek.

Az óvodások esetében a beszoktatás gyakorisága igen magas, majdnem eléri a bölcsődei gyakoriságot (4,65 %). Ebből az adatból úgy tűnik, hogy a bölcsődei nevelés-gondozás területén régen, az 1980-as években meghonosított beszoktatás az óvodai nevelés szerves részévé alakult.

A szülőcsoportos beszélgetés módszerének kidolgozása a bölcsődei nevelés-gondozás egyik nagy eredménye volt az 1990-es években. Ezt véleményünk szerint a gyakoriság nem tükrözi kellőképpen (3,77%). Megerősíti, hogy az óvodásokra vonatkozó eredmény alig marad el a bölcsődei gyakoriságtól (3,72 %).

2. 11. Alapellátáson túli szolgáltatások

A szolgáltatások működtetése igényektől és lehetőségektől is függ, ezért nyilván nem mondható, hogy az alapellátáson túli szolgáltatást végző intézmény motiváltabb vagy jobban igyekszik a családi nevelést minél több oldalról segíteni, mégis valamilyen mértékben feltételezhető a családok igényeihez való igazodás, a rugalmasság, a szakmai ambíció, a motiváltság a szolgáltatások hátterében.

Az alapellátáson túli szolgáltatásokat 4 évre, évekre lebontva kérdeztük külön az óvodás, külön a bölcsődés gyermekekre és családjaikra vonatkozóan. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy melyek azok a szolgáltatások, amelyekért az intézmény nem kér külön pénzt a szülőktől.

Az óvodai csoportok 90,9 %-a, a bölcsődéseknek pont a fele, 45,4 %-a működtetett a vizsgált periódusban vagy annak egy bizonyos szakaszában valamiféle szolgáltatást.

A szolgáltatások életképessége nagyon változó volt: Egyesek több évig is működtek, mások - feltételezhetően forrás- és/vagy érdeklődés hiány miatt csak 1-1 nevelési évben.

Az óvodások számára átlagosan sokkal több szolgáltatás működik azonos időben: van néhány óvoda, amely 5-6, esetenként 10-12 szolgáltatást működtet egyszerre, így feltételezhetően egy-egy gyermek többet is igénybe vesz. A szolgáltatást nyújtó óvodai részlegek 45,0 %-a legalább 5-féle szolgáltatás egyidejű működtetésével próbálja színesíteni a gyermekek és a szülők életét. A bölcsődések maximum 6-féle szolgáltatásból választhatnak, (ez a szám is csak egyetlen kérdőívben szerepel). Arra vonatkozóan nincs adatunk, hogy az egyes szolgáltatások az adott intézményen belül a gyermekek mekkora körét érintik.

Ingyenesek általában azok a szolgáltatások, amelyek nem igényelnek plusz személyi- és/vagy tárgyi feltételt, pl.: a Baba-mama klubok, játszóházak, és a hitoktatásért sem kell fizetniük a szülőknek. A szolgáltatások többsége egyes helyeken ingyenes, másutt nem, nyilván pályázati pénzek, egyéb források rendelkezésére állása függvényében. A házon kívüli programok (amik igazából nem is sorolhatók szorosan a szolgáltatások körébe) mindig fizetősek: nyilván a program költségeit az intézmény a családokra hárítja (ilyen programok pl.: kirándulás, báb-színház, állatkerti látogatás). Az óvodásoknak nyújtott szolgáltatásokért 6 intézményben (15 %) egyáltalán nem kell fizetni a szülőknek. A bölcsődéseknél ez az arány: 8 intézmény, (a bölcsődéseknek szolgáltató intézmények 40,0%-a).

A megjelölt szolgáltatásokat kategorizáltuk. Ez nem volt könnyű feladat, hiszen a szolgáltatások tartalmáról nincs információnk, az elnevezés pedig félrevezető

lehet: előfordulhat ugyanaz a szolgáltatás különböző néven, vagy különböző szolgáltatás azonos néven.

Bizonyos esetekben az elnevezések szakmaisága is hagy kétséget maga után, pl.: hogyan értelmezhető a „zenés mozgáskoordinációs tánc”, ill. van-e olyan tánc, ami nem ilyen? Eléggé megfoghatatlan a zenei készségfejlesztés is, önmagában a készségfejlesztés igen semmitmondó kifejezés.

A lista igen változatos képet mutat: a felsoroltak között megtalálhatók a gyermekek egészséges fejlődését segítő szolgáltatások éppúgy, mint nyilván a divat diktálta szolgáltatások is.

A nagyobb csoportok:

- A szülői kompetencia erősítését segítő szolgáltatások (pl.: szülők klubja)
- A gyermek tevékenységéhez kapcsolódó szolgáltatások (tánc, zenei fogl., sport, stb.)
- A családi nevelést segítő szolgáltatások (gyermekfelügyelet)
- Házon kívüli programok (kirándulás, bábszínház)

Legváltozatosabbak a sporthoz kapcsolódó szolgáltatások, melyek között a korszolozástól kezdve a különböző tornáig a jóga és az aerobic is szerepel a kínálatban. (Adott esetben egy-egy intézményben is többféle).

14. tábla: Az egyes szolgáltatásokról:

Óvodai szolgáltatások	Bölcsődei szolgáltatások
<u>szülői kompetencia erősítése</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>szülők klubja</i> • <i>szülőakadémia</i> 	<u>szülői kompetencia erősítése</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>szülők klubja</i> • <i>szülőakadémia</i> • <i>előadások</i>
<u>zenei</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>zeneovi</i> • <i>furulya</i> • <i>énekes népi játékok</i> 	<u>zene</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>zenebölcsi</i> • <i>zenei készségfejlesztés</i>
<u>tánc</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>néptánc</i> • <i>zenés mozgás</i> • <i>zenés mozgáskoordinációs tánc</i> • <i>modern tánc</i> 	

<ul style="list-style-type: none"> • <i>ovirocki</i> • <i>balett</i> • <i>majorett</i> 	
<u><i>hitoktatás</i></u>	
<u><i>idegen nyelv</i></u>	
<u><i>kézművesség</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>kézművesfoglalkozás</i> • <i>barkácskuckó</i> • <i>rajz</i> • <i>alkotó műhely</i> 	<u><i>Kézművesség</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>kézműves délután</i> • <i>barkácsdélután</i>
<u><i>sporthoz kötődő</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>úszás</i> • <i>lovaglás</i> • <i>jóga</i> • <i>gyógytestnevelés</i> • <i>torna (többféle, pl.: pre- venciós, tartásjavító, gyermektorna, mélyizom torna, stb.)</i> • <i>foci</i> • <i>korcsolya</i> • <i>görkorcsolya</i> • <i>judo</i> • <i>aerobic</i> 	<u><i>Sporthoz kötődő</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>úszás</i>
<u><i>nemzetiségi nevelés</i></u>	<u><i>nemzetiségi nevelés</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>német nemzeti mondókázás, éneklés</i>
<u><i>házon kívüli programok</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>bábszínház</i> • <i>állatkert</i> • <i>kirándulás</i> • <i>színház</i> • <i>erdei ovi</i> • <i>természetjáró kör</i> 	<u><i>házon kívüli programok</i></u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>bábszínház</i> • <i>kirándulás</i>

<u>klubszerű programok</u> <ul style="list-style-type: none"> • Baba-mama klub • Játsszóház • Kismama klub 	<u>klubszerű programok</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Baba-mama klub</i> • <i>Játsszóház</i> • <i>Kötetlen beszélgetések</i>
<u>a családi nevelést segítő egyéb szolgáltatás</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>gyermekfelügyelet</i> 	<u>a családi nevelést segítő egyéb szolgáltatás</u> <ul style="list-style-type: none"> • <i>részidős ellátás</i> • <i>játékkölcsönzés</i> • <i>játsszócsoport</i>

Az ellátott korosztályhoz igazodásra törekvés bizonyos mértékben megjelenik a szolgáltatások tervezésében, és az is, hogy nagyon sokféle területen, sokféle tartalommal segítik az egyes intézmények a gyermekek fejlődését.

A kérdőívben nem szerepelt a szolgáltatás tartalmára, szakmai elveire vonatkozó kérdés, így a szolgáltatások további elemzése indifferens.

ÖSSZEGLZÉS

A vizsgálati mintánkban jellemzően olyan 2000-10000 közti lélekszámú településeken alakítottak ki bölcsődei csoportot óvodában, ahol egyébként bölcsőde is működik, vagyis, nem hiányzó ellátási formát pótolnak ilyen módon, hanem a háromévesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátása iránti igény növekedését igyekeztek kielégíteni. Fontosnak tartják tehát a napközbeni gyermekellátás biztosítását.

A bölcsődés korú gyermekek számát tekintve feltételezhető, hogy egyes intézményekben több bölcsődei csoport is működik. Főleg azokon a településeken lehet ez valószínű, ahol több tagóvoda van külön épületekben. Kevésbé kívánatos helyzetet jelentene, ha egy bölcsődei csoportba vettek fel több, mint 12 gyermeket.

Az óvodában egy óvodapedagógusra átlagosan jutó gyermekszám megfelel az országos adatoknak. Viszont, az egy bölcsődei gondozóra átlagosan jutó gyermekek tekintetében a vizsgált közös intézmények mutatói rosszabbak az országos átlagnál.

Mind a bölcsődei, mind pedig az óvodai válaszadók összességében hasonlóan ítélik meg körülményeiket. Ugyanakkor, a megfelelőségről alkotott vélemények rangsorában különbségeket tapasztalhatunk. A mintánkban szereplő bölcsőde-óvoda

közös intézményekben nem, vagy nem megfelelően biztosítják a kinti altatást, a bölcsődei ellátásnak ezt a szakmai feltételét.

Kevésbé megfelelőnek tartják az együttműködést a bölcsődei csoport/részleg dolgozói. Míg az óvodai válaszadók mindkét rész szakmai önállóságát egyenlően igen jónak ítélik meg, a bölcsődei válaszadók jóval kevésbé elégedettek a számukra biztosított szakmai önállósággal, mind az óvodai válaszok átlagához, mind a saját maguk által megítélt óvodai szakmai önállósághoz viszonyítva.

A vezetői szinten és értekezleten történő egyeztetés és megbeszélés jellemzően jó együttműködési forma, de nagyrészt elmaradnak, vagy csak ritkán fordulnak elő a nevelés következetességét folyamatosan lehetővé tevő szakmai együttműködések.

Az ingyenes étkezésben részesülő gyermekek aránya az óvodások körében lényegesen magasabb, így vizsgálatunk is alátámasztani látszik azt a szakirodalomban többször megfogalmazott megállapítást, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek idősebben kerülnek be az ellátórendszerbe.

A bölcsődei csoportok kevesebb sajátos nevelési igényű gyermeket látnak el és kevesebb szolgáltatást nyújtanak. Feltételezésünk szerint ez Magyarázható azal is, hogy a bölcsődé korosztály ellátásának újszerűsége miatt még igen sok kialakítandója van az intézménynek, így nincs elég emberi kapacitás az alapellátáson túli lehetőségek működtetésére.

A családdal való kapcsolattartás formái közötti nagymértékű hasonlóság a hasonló szakmai szellemiség egyik igen fontos jelzője.

Vizsgálatunk célja az elsődleges tájékozódás és a további kutatásokat segítő adatszolgáltatás volt. A jelen tanulmányban bemutatott jelenségek, tendenciák alapos bemutatásához, elemzéséhez további kutatások szükségesek.